

Accidents de treball i responsabilitat civil

Manuel Luque Parra, Carlos Gómez Ligüerre, Juan Antonio Ruiz García

Sumari

- Cada any, més víctimes.
- Un supòsit de fet i dues normes aplicables.
- Competència de jurisdicció.
 1. La legislació aplicable.
 2. La jurisprudència del Tribunal Suprem.
 3. Una solució possible.
- Els diferents mecanismes indemnitzadors.
 1. Legislació.
 2. Sumar o restar. Les decisions de les sales Primera i Quarta del Tribunal Suprem.
 3. Acumulació, deducció o subrogació.

• Cada any, més víctimes

Les xifres parlen per sí soles: a Espanya moren 6 treballadors per cada jornada laboral.

El 1999 traspassaren a Espanya 1572 treballadors en 1.671.004 accidents de treball. Les dades són força superiors a les de l'any 1998, en el que van morir 1491 treballadors en 1.486.109 accidents de treball, i a les de 1997, 1454 treballadors morts en 1.320.161 accidents de treball (<http://www.mtas.es/Estadisticas/BEL/ATE/ate1.html>).

Amb aquestes dades, podem dir que el 1999 la mitjana diària d'accidents de treball a Espanya fou de 4578, i la de treballadors traspassats, de 4. Però les dades són més preocupants si la base que es pren per calcular les morts diàries en accidents de treball no és la de 365 dies sinó la del mínim del calendari laboral anual: 243 dies. En aquest cas, la mitjana ascendeix a més de 6 morts per dia de treball. Si el càlcul es realitza amb base a la jornada mitja anual pactada en conveni col·lectiu (1.768 hores) podria afirmar-se que el 1999 va morir un treballador per, quasi, cada hora treballada (1.572 traspassats en 1.768 hores treballades). Espanya quasi triplica la mitjana de la Unió Europea en accidents mortals (13'9 per 100.000, davant el 5'51 per 100.000. El País, 2.4.00, pàg. 30). Totes aquestes dades creïem que estan molt relacionades amb la precarietat en la feina, ja que Espanya és també el país que té la taxa de temporalitat més alta de la Unió Europea (32,9% davant el 12'8% de mitja europea).

Els accidents de treball ocupen bona part de l'activitat del Tribunal Suprem espanyol.

A la Sala Primera, i durant els anys 1996 a 1999, s'han resolt 60 casos sobre accidents de treball de les 295 sentències sobre responsabilitat civil extracontractual dictades durant aquell període.

La proporció és, òbviament, superior a la Sala Quarta. En el període examinat, la cassació laboral resolgué 39 casos d'accidents de treball dels 113 recursos que li van

presentar sobre responsabilitat de l'empresari per incompliment de mesures de prevenció.

- **Un supòsit de fet i dos règims jurídics**

Les lesions sofertes en un accident de treball són tingudes en compte per vàries normes legals:

- a) L'article 115 de la LGSS (Text Refós de la Llei General de la Seguretat Social, Reial Decret Legislatiu 1/1994, de 20 de juny) defineix l'accident de treball com "*toda lesión corporal que el trabajador sufra con ocasión o por consecuencia del trabajo que ejecute por cuenta ajena*" i d'aquestes lesions fa, en el seu cas, responsable a l'empresari per al que treballava el lesionat.
- b) L'article 1902 Cc., per la seva banda, declara l'obligació d'indemnitzar del que "*por acción u omisión, interviniendo culpa o negligencia, cause un daño a otro*".

Ambdues normes són, en principi, aplicables en cas de danys soferts en una relació laboral. Aquesta dualitat de títols legals -responsabilitat laboral i responsabilitat civil per la causació de danys- dona lloc a dos problemes.

En primer lloc, és habitual que en els litigis sobre accidents de treball es plantegin qüestions sobre la jurisdicció -civil o social- competent per a conèixer del cas. En segon lloc, i decidida ja la jurisdicció competent, demandants i demandats afirmen i neguen respectivament la compatibilitat de les prestacions i ajudes cobrades pel treballador per raó de l'accident amb les indemnitzacions fixades per jutges i tribunals.

- **Competència de jurisdicció**

1. La legislació aplicable

El legislador no ha optat per establir una única jurisdicció competent per conèixer dels casos de responsabilitat per accident de treball. Per als accidents de treball, la legislació processal atribueix la competència a les jurisdiccions civil i social seguint un criteri formal -el tipus de relació que unia a causant amb víctima- però no té en compte els sistemes de reparació dels danys ocasionats.

Així, els casos en els que un treballador demanda a un ocupador, empresari privat, pels danys soferts en l'exercici dels quefers laborals freqüentment plantegen conflictes de jurisdicció entre els ordres civil i social. Aquest és el problema pràctic més greu en la matèria i, sens dubte, el més urgent. Avui en dia, demandants i demandats manquen de pautes per decidir davant quina jurisdicció presentar les seves reclamacions.

Els articles 9.2 i 22.2 Llei Orgànica del Poder Judicial (Llei Orgànica 1/1985, de 6 de juliol, del Poder Judicial, d'ara endavant LOPJ) reconeixen, respectivament, la *vis attractiva* de la jurisdicció civil i la seva competència per enjudiciar els casos derivats d'obligacions extracontractuals sorgides a Espanya o a l'estranger si causant i víctima tenen la seva residència habitual en territori espanyol.

Així, la jurisdicció civil és competent per resoldre:

“Además de las materias que les son propias, de todas aquellas que no estén atribuidas a otro orden jurisdiccional.” (Art. 9.2 LOPJ).

“(…) en materia de obligaciones extracontractuales cuando el hecho del que deriven haya ocurrido en territorio español o el autor del daño y la víctima tengan su residencia habitual común en España” (Art. 22.2 LOPJ).

Per la seva banda, els articles 9.5 i 25.1 LOPJ atribueixen a la jurisdicció social la competència per enjudiciar els casos *"en materia de Seguridad Social"* i en aquells relacionats *"con los derechos y obligaciones derivados del contrato de trabajo"*.

"Los del orden jurisdiccional social conocerán de las pretensiones que se promuevan dentro de la rama social del Derecho, tanto en conflictos individuales como colectivos, así como las reclamaciones en materia de Seguridad Social o contra el Estado cuando le atribuya responsabilidad la legislación laboral. (Art. 9.5 LOPJ).

"En el orden social, los Juzgados y Tribunales españoles serán competentes:

1.º En materia de derechos y obligaciones derivados de contrato de trabajo, (…)" (Art. 25.1 LOPJ).

L'article 2.a) de la Llei de Procediment Laboral (aprovada per Reial Decret Legislatiu 2/1995, de 7 d'abril, d'ara endavant LPL) reserva a la jurisdicció social el coneixement dels litigis entre empresaris i treballadors que siguin *"consecuencia del contrato de trabajo"*.

Los órganos jurisdiccionales del orden social conocerán de las cuestiones litigiosas que se promuevan:

a) Entre empresarios y trabajadores como consecuencia del contrato de trabajo (Art. 2 a) LPL).

Nombroses disposicions laborals declaren l'existència de responsabilitat civil, entre altres, en cas d'incompliment de mesures de seguretat i higiene en el treball i de prevenció de riscos laborals.

Així, l'article 42 de la Llei 31/1995, de 8 de novembre, de Prevenció de Riscos Laborals, que imposa deures generals de prevenció i específics per tipus d'activitat, disposa que:

"El incumplimiento por los empresarios de sus obligaciones en materia de prevención de riesgos laborales dará lugar a responsabilidades administrativas, así como, en su caso, a responsabilidades penales y a las civiles por los daños y perjuicios que puedan derivarse de dicho incumplimiento."

I segons l'article 127.3 LGSS:

"Cuando la prestación haya tenido como origen supuestos de hecho que impliquen responsabilidad criminal o civil de alguna persona, incluido el empresario, la prestación será hecha efectiva, cumplidas las demás condiciones, por la entidad gestora, servicio común o Mutua de Accidentes de Trabajo y Enfermedades Profesionales, en su caso, sin perjuicio de aquellas responsabilidades. En estos casos, el trabajador o sus derechohabientes podrán exigir las indemnizaciones procedentes de los presuntos responsables criminal o civilmente."

No obstant això, cap d'aquestes disposicions preveu quina jurisdicció, la social o la civil, haurà de dirimir aquest tipus de responsabilitats.

2. La jurisprudència del Tribunal Suprem

La discussió sobre la jurisdicció competent a les Sales Primera i Quarta del Tribunal Suprem s'ha centrat en el significat de "*contenido de la relación laboral*". Per a la Sala Primera, els danys que un treballador pateix per un accident de treball queden fora del contingut d'aquesta relació. Es tracta doncs d'un cas idèntic al dels danys que pot sofrir un ciutadà en qualsevol altra situació i el seu coneixement correspon, per tant, a la jurisdicció civil. Per a la Sala Social, per contra, la prevenció i reparació dels danys soferts en un accident de treball formen part del contingut típic de tota relació laboral i la competència és de la jurisdicció social.

La Sala Primera, emparada en la seva competència general per conèixer dels danys causats a particulars, interpreta de forma restrictiva l'expressió "*contenido de la relación laboral*" i, per tal d'evitar el denominat "*peregrinaje de jurisdicciones*", resol, sense posar en qüestió la seva pròpia competència, casos de responsabilitat d'empresaris per danys soferts pels seus treballadors, fins i tot en supòsits en els que les sentències de les instàncies havien estat desestimàtores per manca de jurisdicció.

La STS, 1^a, 13.7.1999 resumeix bé la doctrina de la Sala Primera: el 6 de setembre de 1991, Pelayo B., picador de mina, morí aixafat pel carbó que es va desprendre a l'explotar una bossa de grisú en el pou "El Sotón" que la empresa HUNOSA tenia a Entralgo (**provincia). La seva vídua i els seus fills reclamaren a l'empresa una indemnització de 14 milions de pessetes davant la jurisdicció civil. El JPI estimà parcialment la demanda. En apel·lació, la SAP va estimar el recurs de la demandada, declarà la incompetència de la jurisdicció civil i va anul·lar la SJPI. Els actors recorregueren en cassació. El TS estimà el recurs. La jurisdicció civil havia de declarar-se competent:

"Amén de que la decisión de la Audiencia [se] apoya en dos Autos de la Sala de Conflictos, cuyas resoluciones carecen de entidad para la creación de doctrina jurisprudencial, aquélla sentencia aplica indebidamente los artículos 9 LOPJ y 2 LPL, habida cuenta que de estos preceptos se desprende que la materia para determinar la competencia del orden jurisdiccional social se refiere a las cuestiones concernientes al ámbito propio del contrato de trabajo y a otros relacionados con los conflictos colectivos, la Seguridad Social y las mutualidades; y tal circunstancia vinculante no concurre en el supuesto del debate, donde lo acontecido fue la plasmación de un resultado dañoso como consecuencia de un hecho realizado en los quehaceres laborales, lo cual excede de la órbita específica del contrato de trabajo y permite entender que su conocimiento corresponde al orden civil por su carácter residual y extensivo" (F. J. 2)

Els magistrats de la Sala Primera quasi sempre han fet cas omís de les decisions de la Sala de Conflictes del Tribunal Suprem que, en diverses ocasions, s'ha declarat en favor de la competència de la jurisdicció social per conèixer els casos d'accidents de treball i en contra de la competència de la jurisdicció civil per resoldre els casos de danys produïts en el marc d'una relació laboral, Actes de 23.12.1993 (Ar. 10126 y 10131), de 4.4.1994 (Ar. 3196) y de 10.6.1996 (Ar. 9676):

"El cumplimiento de los deberes legales impuestos sobre la seguridad e higiene en el trabajo se integran en el contenido de la relación laboral cuyo conocimiento es materia propia de la jurisdicción social."

Segons aquesta doctrina, no sols són competència de la jurisdicció social les reclamacions per accidents de treball, sinó també les responsabilitats civils que la legislació laboral preveu en aquests casos.

El 1998, dues sentències de la Sala Civil del Tribunal Suprem (ambdues amb ponència del Magistrat Luis Martínez-Calcerrada Gómez) acataven els actes de la Sala de Conflictes i declararen la incompetència de la jurisdicció civil per conèixer de la responsabilitat de l'empresari en aquests casos.

A) En la primera, la STS, 1^a, 10.2.1998, el Tribunal Suprem declarà la seva incompetència i reconegué la disparitat de criteris que sobre la matèria havia fet servir en els últims anys.

Una encarregada de neteja va demandar a la seva empresa, "Sociedad Anónima Alimentaria Aragonesa", per responsabilitat extracontractual per infracció de mesures de seguretat i higiene en el treball. La treballadora havia sofert lesions, que no es descriuen en la sentència, quan netejava un sens fi. La jurisdicció social havia condemnat a l'empresa demandada i la Inspecció de Treball l'havia sancionat per incompliment de la normativa laboral sobre seguretat i higiene. En la via civil, la sentència de primera instància estimà parcialment la demanda i la seva decisió fou confirmada per l'Audiència. La demandada va interposar recurs de cassació. El Tribunal Suprem declarà d'ofici la incompetència de la jurisdicció civil: es tractava de la infracció de normes laborals i la responsabilitat havia de ser laboral. El Suprem va admetre que existeix "una aparente discrepància entre decisiones de esta Sala, las unas en que se admite la competencia para resolver estos litigios (...) frente a otras en las que sosteniéndose la tesis contraria se declara la incompetencia" per la qual cosa "ha de sostenerse ahora que ante la realidad de esa diversidad resolutive acerca de la competencia controvertida es menester reproducir lo que al punto tiene resuelto reiteradamente la Sala de Conflictos de Competencia."

B) En la segona, la STS, 1^a, 20.3.1998, va defensar la inhibició de la jurisdicció civil en una reclamació indemnitzatòria per la mort d'un treballador de la construcció.

La vídua i les dues filles del treballador mort demandaren a l'empresa constructora per a la qual havia treballat el seu difunt marit i pare (Construcciones Pichel Hermanos, SL) i a l'empresa Granitos Soygar, SA que contractà les obres en l'execució de les quals va morir la víctima. En la demanda reclamaven 10 mill. per a la vídua i 10 mill. per a cada una de les filles. La sentència de primera instància va estimar en part la demanda i condemnà a "Granitos Soygar" a pagar 10 mill. a les actores. L'Audiència Provincial de Pontevedra va desestimar el recurs de la condemnada i confirmà la decisió de la instància. L'empresa condemnada va recórrer en cassació. En el seu recurs es defensava la culpa exclusiva de la víctima: "si se produjo la muerte por caída del trabajador fue debido única y exclusivamente a que éste no tenía amarrado en la forma debida el cinturón de seguridad". La recurrent al·legava també que la condemna indemnitzatòria era "cuando menos, desproporcionada, toda vez que la actora ya ha cobrado la cantidad de 11.655.331 ptas." (1.750.000 ptes. de la Mútua Asepeyo, 676.845 ptes. en concepte d'indemnització especial a preu fet en favor de la beneficiària, i 9.228.486 ptes. dipositades en la Tresoreria General de la Seguretat Social com a capital de les pensions de viduïtat i orfandat). La Sala Primera es plantejà, de nou, la seva competència en els casos de danys causats per l'incompliment de normativa laboral sobre seguretat i higiene en el treball. Després de citar els Actes de la Sala de Conflictes de 23.12.1993, 4.4.1994 y 10.6.1996, la Sala Primera va afirmar, en el Fonament Jurídic 3er. de la sentència, "que la Sala no tiene sino que reiterar una obviedad jurídica en materia de responsabilidad: cuando se ejercita una pretensión con base a la infracción

del empresario de las adecuadas medidas de seguridad, control, vigilancia que por razón del contrato de trabajo devienen exigibles (...) y tanto se inste la tutela por vía contractual como a través de la aquiliana, el ilícito determinante de la responsabilidad del empresario demandado, y que late en cada uno de estos preceptos, no es posible descolgarlo de aquella disciplina del contrato de trabajo y, por tanto, la competencia del orden social deriva incuestionable; por todo lo cual procede, y sin necesidad de examinar el recurso (...) purgar la propia competencia" en favor de l'ordre social.

No obstant això, sentències posteriors de la Sala Primera sostenen de nou la competència de la jurisdicció civil per conèixer les demandes dels treballadors contra la seva empresa pels danys soferts en un accident de treball (a més de la comentada STS, 1^a, 13.7.1999, poden veure's, entre d'altres, les SSTS, 1^a, 17.2.1999 -treballador mort al caure d'una bastida sense baranes mentre rehabilitava la façana d'un immoble-, 10.4.1999 -amputació de la mà esquerra d'un miner al tibar-se de forma sobtada el cable que col·locava en una canoa-, 18.5.1999 -jove fumigador electrocutat per cables d'alta tensió mentre utilitzava una perxa metàl·lica en un camp de cultiu-, o 1.10.1999, treballador aixafat per la caiguda de les bobines de plàstic que carregava en un camió).

La Sala Quarta, per la seva banda, considera que l'enjudiciament d'aquests casos és de la seva competència exclusiva. Entén que el fet determinant del dany sorgeix dintre de l'òrbita del pactat i com a desenvolupament normal del contingut negocial. A més, les referències a la responsabilitat civil que contenen els articles 123.3 y 127.3 LGSS no signifiquen que la jurisdicció competent sigui la civil, sinó que els jutges de l'ordre social poden decidir la indemnització per responsabilitat (civil) que haurà de pagar l'empresari. *"En el ámbito laboral, al estar en presencia de una deuda de seguridad del patrono, es difícil imaginar supuestos en los que el empresario, en una misma actuación, viole el deber de garantía que entraña la culpa contractual y al mismo tiempo incurra en supuestos de la extracontractual, incardinados en ese marco laboral"* (STS, 4^a, 10.12.1998, F.J. 4^{rt.}, per al cas d'un muntador mort a l'esfondrar-se la bastida sobre la que treballava).

La STS, 4^a, 23.6.1998 (recurs de cassació en unificació de doctrina), resolgué un cas en el que tres treballadors traspassaren a l'explotar les càrregues que manipulaven dintre d'un túnel en la construcció de l'autovia d'Extremadura. El Tribunal va considerar que *"cuando se está ante un daño cuya producción se imputa a un ilícito laboral, entendido como la infracción de una norma, estatal o colectiva, o de una regla de la autonomía privada o de la costumbre, la responsabilidad ya no es civil, sino laboral"* (FJ 2on.).

3. Una solució possible

Aquesta disparitat de criteris jurisprudencials provoca inseguretat jurídica i impedeix la formació d'una doctrina jurisprudencial única i estable sobre les responsabilitats derivades d'accidents de treball. Una sola jurisdicció ha de conèixer i resoldre les pretensions de reparació de danys derivades d'accident de treball. La Sala de Conflictes del Tribunal Suprem s'ha decidit per la jurisdicció social. Aquesta jurisdicció té al seu favor l'especialització en el contracte de treball i el coneixement de les qüestions relatives a la Seguretat Social. Però la jurisdicció civil ha estat, tot i això, la tradicionalment encarregada de resoldre les accions de responsabilitat extracontractual i potser estigui més habituada que la social en la imposició de condemnes de reparació de danys.

A més, les indemnitzacions que concedeix la jurisdicció social estan, normalment, taxades. Així, indemnitzacions per acomiadament improcedent (art. 56.1 a ET),

extinció del contracte per part del treballador com a conseqüència d'un incompliment greu de les obligacions empresarials (art. 50.1. c ET), o indemnització per modificacions substancials de condicions de treball que afecten a la dignitat del treballador (art. 50.1 a ET), per trasllat d'un treballador (art. 40.1. ET). L'excepció la constitueix el procés de tutela de drets fonamentals (arts. 175 a 182 LPL), en el que se preveu com un dels efectes de la declaració de vulneració d'un dret fonamental "*la reparación de las consecuencias derivadas del acto, incluida la indemnización que procediera*" (art. 180.1 LPL), indemnització que inclou tant danys materials com morals (Vegi's. per totes, STC 239/1991, de 12 de desembre).

La qüestió que s'ha de resoldre és amb base en quin criteri es decideix la competència d'una o altra jurisdicció. Si la competència s'atribueix per raó de la matèria (la reparació d'un dany) la jurisdicció competent ha de ser la civil. Si el criteri és el tipus de relació que uneix a causant i víctima, ha de ser-ho la social.

Els autors d'aquest treball discrepen en quant a la possible solució:

a) Un de nosaltres (Carlos Gómez) creu que una possible solució del conflicte de competències entre ordres jurisdiccionals en matèria d'accidents de treball passaria per distingir entre pretensions derivades

i) del tipus de relació que uneix a causant amb víctima, i

ii) de la reclamació de reparació del dany sofert.

El coneixement de les primeres correspondria a la jurisdicció social i el de les segones a la civil.

L'ordenament laboral preveu el reconeixement d'ajudes i prestacions públiques a la víctima d'un accident de treball o als seus drethavents. Aquestes prestacions es fixen, com veurem, en funció dels anys treballats, del tipus d'accident i de la gravetat de la lesió. Es tracta d'ajudes taxades la quantia de les quals és revisable pels jutges de l'ordre social. A més del sistema públic d'ajudes, les normes laborals associen l'obligació d'indemnitzar a l'incompliment de mesures legals o reglamentàries de seguretat i prevenció.

D'aquesta forma, la jurisdicció social coneixeria les eventuais reclamacions sobre les ajudes i prestacions públiques nuades al contracte de treball i sobre la imposició de sancions a l'empresari. Quedaria així a la jurisdicció civil la competència exclusiva per enjudiciar la responsabilitat de l'empresari pels accidents que sofreixen els seus treballadors. L'ordre social coneixeria de l'adequació dels fets a les previsions de les normes sobre Seguretat Social i l'ordre civil jutjaria el comportament de causant i víctima conforme als estàndards de diligència exigibles en el tràfic.

Per altra banda, i per reforçar aquesta interpretació, és precís notar que el concepte d'accident de treball que fa servir la jurisdicció social, i per tant, l'àmbit de protecció de les normes de la Seguretat Social, és més ampli que el que podria imputar-se a una persona amb base en els criteris civils d'imputació. El denominat accident *in itinere*, freqüent en la jurisprudència laboral, és un bon exemple d'això.

La legislació laboral s'aplica d'aquesta manera a les mesures previstes per pal·liar les despeses derivades de la lesió corporal, els dies de baixa i les eventuais incapacitats o

malalties professionals. Ha d'acudir-se no obstant això a les normes civils de responsabilitat extracontractual per tal d'assegurar la completa reparació del dany, no subjecta a partides concretes de despesa o a mòduls de cotització. Ens sembla que es tracta de l'única forma d'assegurar la reparació integral de la víctima. La reparació civil pot ser molt més àmplia que la decretada per un jutge social puix que té en compte la situació en la que es trobava la víctima abans de sofrir l'accident i permet, per exemple, i a diferència del que succeeix en la legislació laboral, la reparació del dany moral o dels danys causats a les coses. La normativa de prevenció de riscos laborals no esgota la diligència exigible.

Així, la sentència de l'ordre social que reconegui ajudes a favor del treballador i sancions a l'empresari vincula al jutge civil en allò referent als fets, però aquest pot fixar lliurement la quantia indemnitzatòria que exigeixi la completa indemnitat de la víctima. Aquesta interpretació, basada en la distinció entre mesures assistencials i indemnitzacions permet resoldre els possibles conflictes de compatibilitat entre allò pagat pel sistema universal de Seguretat Social i la condemna a l'empresari negligent.

b) Els altres dos (Manuel Luque i Juan Antonio Ruiz) creiem que el fet de que la jurisdicció civil “*esté más habituada que la social en la imposición de condenas de reparación de daños*” no és motiu suficient per negar la seva competència sobre el coneixement sobre aquesta matèria, sobretot quan un percentatge significatiu dels casos que s'enjudicien es refereixen a vulneracions de drets fonamentals del treballador, en els que l'efectiva reparació del dany és part indisociable de l'acció i del pronunciament judicial.

Així ha de prevaler l'especialitat de la prestació de serveis (relació laboral) sobre l'especialitat de la matèria reclamada (reparació del dany).

L'article 14.1 de la Llei de Prevenció de Riscos Laborals contractualitza el dret dels treballadors a una protecció eficaç en matèria de seguretat i salut laboral i, en conseqüència, el deure empresarial de protecció dels treballadors front al risc.

“Los trabajadores tienen derecho a una protección eficaz en materia de seguridad y salud en el trabajo. El citado derecho supone la existencia de un correlativo deber del empresario de protección de los trabajadores frente a los riesgos laborales”.

Així, compartim el posicionament, ja exposat, de la Sala de Conflictes del Tribunal Suprem i de la Sala Quarta (STS, 1ª, 20.3.1998), això és, l'atribució a la jurisdicció social del coneixement de les reclamacions de responsabilitat de l'empresari pels accidents que pateixen els seus treballadors.

• ***Els diferents mecanismes indemnitzadors***

Segons el nostre ordenament jurídic, la víctima d'un accident de treball o d'una malaltia professional pot cobrar:

- a) Prestacions públiques la quantia de les quals està en funció dels anys que hagi cotitzat el treballador en el sistema públic de Seguretat Social, de la cotització mitja realitzada en un període determinat i de la gravetat de l'accident (articles 100 i ss. LGSS). Aquestes prestacions, quantitats de diner que s'entregaran periòdicament al

treballador, correran a càrrec de la Seguretat Social o de l'empresari si es demostra que va incomplir els seus deures d'afiliació, alta, baixa i/o cotització a la Seguretat Social.

- b) El recàrrec al que es refereix l'art. 123 LGSS. Si es prova que l'empresari va incomplir normes de seguretat i higiene en el treball estarà obligat a pagar un increment de les prestacions en favor del treballador. L'increment -recàrrec, en paraules de la Llei- serà d'un 30 a un 50% segons decideixi l'Administració laboral. Es tracta d'una sanció administrativa imposada a l'empresari però qui la percep és la víctima de l'accident. La doctrina laboral s'ha encarregat de destacar la naturalesa mixta, pública i privada, que té aquest recàrrec (v. Manuel Luque Parra, 1999). Ho decideix l'Administració pública, no és assegurable, es gradua en funció de la gravetat de la infracció de la norma de cura i actua de forma semblant a un sistema de danys punitius. ([Punitive Damages](#))
- c) "Mejoras voluntarias" pactades en el contracte de treball o el conveni col·lectiu del sector en el que treballava la víctima de l'accident. Es tracta d'augments a les prestacions públiques pactades entre treballadors i empresaris. Per tal d'evitar els riscos d'una eventual insolvència empresarial, la Llei 8/1995, de 8 de novembre, d'Ordenació i Supervisió de les Assegurances Privades i les seves ulteriors modificacions, han obligat a externalitzar tals riscos, bé subscriuint pòlisses d'assegurances, bé constituint plans i fons de pensions abans de l'1 de gener de l'any 2001.
- d) Indemnitzacions que es decideixin amb base en els arts. 1902 i ss. Cc. i 109 i ss. CP si, a més de la responsabilitat laboral, s'exigeixen de l'empresari responsabilitats civils.

Prestacions (públiques o privades), multes i indemnitzacions per responsabilitat civil tenen una finalitat comú: la reparació dels danys seguits a un accident laboral o a una malaltia professional. D'aquesta forma, es reconeixen al treballador afectat o, si traspassà, als seus descendents, indemnitzacions de divers origen -l'empresari i l'Administració pública- la quantia de la qual depèn del previst en la Llei, en el contracte o en una sentència judicial. El principal problema que planteja aquesta pluralitat de mecanismes indemnitzadors és el de la seva compatibilitat, és a dir, si el treballador:

- a) Pot cobrar totes les ajudes i prestacions procedents de l'ordenament laboral i les que decideixin jutges civils o penals.
- b) Ha d'escollir entre unes o bé altres.
- c) Ha de restar allò ja percebut per raó de l'accident o de la malaltia professional de les indemnitzacions que decideixin els jutges i tribunals, civils, penals o socials.

Les lleis no proporcionen cap criteri de solució i els magistrats de les Sales primera i quarta interpreten de forma molt diferent les previsions legals.

En aquesta anàlisi no tenim en compte el salari que cobra el treballador que, és de suposar, serà major quant més elevat sigui l'índex de perillositat del treball que exerceix (i que normalment es materialitza mitjançant el *plus de peligrosidad, toxicidad o penosidad*). Tot i que el nostre dret no ho té en compte, el salari més elevat dels treballadors de tasques més arriscades actua com una compensació de danys futurs.

"Wages and worker's compensation serve as complementary compensation mechanisms, with wages providing ex ante risk compensation and worker's compensation providing ex post earnings replacement. Each of these wage components reduces workers quitting, and workers accept lower wage in response to higher worker's compensation benefits. This result reflects the tradeoff workers are willing to make between different forms of risk compensation." (Moore/Viscusi, (1990), pàgs. 109-110).

1. Les responsabilitats civil, penal i laboral dels textos legals

No existeix en el nostre ordenament una norma general que reconegui o prohibeixi la possibilitat d'acumulació de totes les ajudes, prestacions i indemnitzacions que pot cobrar el treballador. La legislació es limita a alguns casos particulars que, a més, no solucionen el problema.

Així, l'article 127.3 LGSS declara que quan les prestacions sanitàries hagin "*tenido como origen supuestos de hecho que impliquen responsabilidad criminal o civil de alguna persona, incluido el empresario, la prestación será hecha efectiva*" i "*el trabajador o sus causahabientes podrán exigir las indemnizaciones procedentes de los presuntos responsables criminal o civilmente.*" I en relació amb el recàrrec de prestacions, l'article 123.3 LGSS disposa que "*la responsabilidad que regula este artículo es independiente y compatible con las de todo orden, incluso penal, que puedan derivarse de la infracción.*"

Aquestes disposicions preveuen diverses responsabilitats (laboral, civil i penal) per un mateix fet. No obstant això, no està clar si el que permeten és: a) basar una reclamació indemnitzatòria en una responsabilitat civil o criminal de l'empresari tot i existir una normativa especial relativa als danys produïts en el si de la relació laboral; b) acudir a la jurisdicció civil o a la penal en perjudici de la laboral; o c) sumar a la indemnització que correspongui per aplicació del règim de la seguretat social una indemnització plena basada en la responsabilitat civil o criminal de l'empresari (v. Luis Díez-Picazo, (1999), pàg. 175).

El dubte sobre la compatibilitat processal de les accions davant la jurisdicció social amb aquelles que puguin plantejar-se davant les jurisdiccions civil o penal no planteja problemes als nostres jutges i tribunals. Llevat de comptades excepcions ([Conflictes jurisdiccionals](#)) els ordres civil i contenciós-administratiu admeten demandes de responsabilitat civil per accidents laborals o malalties professionals en els que ja hagin intervingut els jutges de l'ordre social. Si la causa del dany que pateix el treballador és un fet tipificat com a delictes o falta la jurisdicció penal sempre podrà declarar la responsabilitat civil derivada de la infracció penal de l'empresari. Res impedeix que el treballador demandi al seu ocupador davant les jurisdiccions civil, social i, en el seu cas, penal i contenciós-administratiu. Aquesta compatibilitat d'accions genera freqüents conflictes entre els ordres jurisdiccionals als que ja ens hem referit en la primera part d'aquest treball.

Els problemes en ordre a la compatibilitat dels diferents tipus de responsabilitat apareixen quan el treballador que ha cobrat les prestacions reconegudes per la Llei, pel conveni col·lectiu o pel seu contracte de treball reclama de l'ocupador una indemnització pels danys soferts.

En el nostre ordenament jurídic hi ha més casos de previsió legal de diverses responsabilitats per un mateix fet. En aquells, a diferència del que succeeix en

l'ordenament laboral, la norma rellevant decideix si les ajudes o prestacions són acumulables a la indemnització que hagin de pagar els responsables civils.

Així, l'article 6.5 Llei 32/1999, de 8 d'octubre, de solidaritat amb les víctimes del terrorisme disposa que:

"Las indemnizaciones otorgadas conforme a las disposiciones de esta Ley serán compatibles con las pensiones, ayudas, compensaciones o resarcimientos que se hubieran percibido, o pudieran reconocerse en el futuro, al amparo de las previsiones contenidas en la legislación de Ayuda a la Víctimas del Terrorismo u otras disposiciones legales."

Una norma similar, l'article 5 de la Llei 35/1995, d'11 de desembre, d'ajudes i assistència a les víctimes de delictes violents i contra la llibertat sexual declara la incompatibilitat de les ajudes de la Llei amb qualsevol altra, pública o privada:

"1. La percepción de las ayudas reguladas en la presente Ley no será compatible con la percepción de las indemnizaciones por daños y perjuicios causados por el delito que se establezcan mediante sentencia (...) 2. Asimismo, las ayudas contempladas en esta Ley serán incompatibles con las indemnizaciones o ayudas económicas a que el beneficiario de las mismas tuviera derecho a través de un sistema de seguro privado, así como, en el supuesto de incapacidad temporal de la víctima, con el subsidio que pudiera corresponder por tal incapacidad en un régimen público de Seguridad Social."

2. Sumar o restar. Les decisions de les sales Primera i Quarta del Tribunal Suprem

La manca de claredat dels criteris legals no ha estat suplida per la jurisprudència. Les Sales Primera i Quarta del Tribunal Suprem defensen postures oposades sobre la possibilitat o no d'acumulació de les ajudes i indemnitzacions que pot percebre el treballador. La Sala Primera entén que prestacions laborals i indemnització per danys són dues realitats clarament diferenciables i, per tant, compatibles i acumulables. La Sala Quarta, pel contrari, concep els diversos mecanismes com a diferents formes de reparar el mateix dany i, per això, no acumulables.

a) Així, en els casos en els que l'empresari condemnat com a responsable civil per un accident de treball pretén que es resti de la indemnització deguda al treballador allò que aquest ha cobrat per prestacions públiques i privades, recàrrec i millores voluntàries, la resposta dels magistrats de la Sala Primera del Suprem és unànime: "son compatibles la indemnización de tipo laboral por accidente de trabajo [...] con aquella otra derivada de actos culposos o negligentes del patrono originantes de acción aquiliana" (STS, 1ª, 18.5.1999, FJ. 1er.).

Així, la STS, 1ª, 11.12.1997: un treballador de la empresa TICSA va sofrir un accident de treball pel qual es declarà la seva incapacitat permanent total. L'accident, la caiguda d'una biga, es va produir en unes instal·lacions de l'empresa CEPSA en les que el treballador lesionat complia les funcions de vigilant nocturn. En el seu recurs de cassació CEPSA al·legava que havien de restar-se de la condemna les prestacions que el treballador cobra per incapacitat permanent i que havia de tenir-se en compte que la incapacitat no impedia al treballador ocupar-se en altres quefers. El Tribunal Suprem declarà que "la indemnización económica (...) se atiene a las consecuencias de las secuelas graves e irreversibles que afectan al actor y su repercusión en su sistema de vida, no sólo en el ámbito personal, en cuanto se trata de compensar el dolor y daño moral padecido, sino también en su proyección de relación social y laboral, ante las

dificultades que lógicamente se le han de presentar de encontrar una ocupación compatible con su estado físico, notoriamente disminuido y, con ello, aminorada su capacitación para el trabajo". (F.J. 2). El recurs dels demandats fou desestimat. La cassació va confirmar la sentència de l'Audiència que els condemnava a pagar una indemnització de 22.091.000 ptes. al treballador.

b) La Sala Quarta ha declarat en diverses ocasions la incompatibilitat (que per als magistrats de l'ordre laboral equival a no acumulació) de les prestacions socials per accident de treball amb la condemna a l'empresari a pagar una indemnització per la infracció de deures de precaució. La víctima d'un accident de treball pot optar per una o altra via de compensació, però, en cap cas, per ambdues a la vegada. Es tracta de la mateixa pretensió i el treballador no pot, ni iniciar dos processos -un civil i un altre social- pels mateixos fets, ni cobrar dues vegades pel mateix dany.

En el caso resolt per la STS, 4ª, 17.2.1999, un manyà que va perdre la visió del seu ull esquerre al saltar-li un resquill de la placa metàl·lica que arrancava, reclamà 10 milions de pessetes a l'empresari. El treballador percebia, amb càrrec a la Seguretat Social, una pensió vitalícia de 2.344.740 ptes. anuals. El Jutjat Social estimà parcialment la demanda i va condemnar a l'empresari a pagar 2.353.470 ptes. El Tribunal Superior de Justícia de Madrid anul·là la sentència del Jutjat i va desestimar la demanda. La mateixa sort va tenir el demandant en la cassació. "[P]ara la determinación de la indemnización de los daños y perjuicios de toda índole derivados de un accidente de trabajo deben detraerse o computarse las prestaciones reconocidas en base a (sic) la normativa protectora de la Seguridad Social, en especial cuando se deba determinar el importe de la indemnización derivada de los perjuicios afectantes al ámbito profesional o laboral del accidentado." (F. J. 2º).

3. Acumulació, deducció o subrogació

El problema que planteja la pluralitat de mecanismes indemnitzadors no és molt diferent al suscitat per la concurrència d'assegurances privades i indemnitzacions per danys. La Seguretat Social actua com una entitat asseguradora dels treballadors, que veuen assegurat el cobrament del seu salari en cas d'incapacitat o lesions, i de l'empresari, que cobreix així el risc d'insolvència per indemnitzacions. La discussió en aquest àmbit és "decidir si los beneficios derivados de los sistemas de seguro de que disponga la víctima pueden constituir derechos independientes de la indemnización a que ésta tenga también derecho conforme a la regulación sobre responsabilidad civil" (Pablo Salvador Coderch, [Recensió a "Derecho de daños" de Luis Díez-Picazo](#)). Es tracta de la discussió sobre els *Collateral Benefits* del *Common Law* (Patricia Danzon, 1998) i sobre la *Compensatio lucri cum damno* del dret continental (Fernando Pantaleón, 1993).

Les regles sobre compatibilitat d'accions pretenen assegurar que es repararà el dany causat a la víctima i, al seu torn, impedir que aquesta s'enriqueixi pels perjudicis soferts. Es tracta d'evitar els perills de la infracompensació, que incentiva la causació d'accidents, i els riscos de la sobrecompensació, que desincentiva comportaments diligents de la víctima. La reparació integral és un dels objectius del Dret de danys. No ho és la subvenció de comportaments negligents.

La solució al problema no és fàcil, però d'ella depèn el correcte funcionament de les regles de responsabilitat civil. Si el risc s'assigna ineficientment, el subjecte obligat per la Llei a adoptar mesures de prevenció del dany, per exemple, l'empresari, manca de mitjans per evitar els danys pels que haurà de respondre. Si, per contra, el risc corre

per compte de la víctima, en aquest cas el treballador, a l'empresari, més enllà de les sancions previstes a l'ordenament, deixarà d'invertir en prevenció.

Quan la víctima està assegurada davant l'eventual sofriment d'un dany es poden aplicar dues regles: (Steven Shavell, (1987), pàgs. 235 i ss.)

- a) La regla de l'acumulació segons la qual la víctima rebrà la quantia de l'assegurança i la indemnització a la que es condemni al responsable.
- b) La regla de la deducció per la qual la víctima només pot aconseguir en un judici la diferència, si existeix, entre les pèrdues sofertes i la quantia cobrada amb càrrec a l'assegurança.

La primera regla, l'acumulació de quanties, suposa que en alguns casos la víctima cobrarà una quantitat total superior a les seves pèrdues. La deducció implica que la víctima no sempre tindrà incentius per exigir al responsable dels danys causats la indemnització que hauria de pagar i l'amenaça de la qual és la millor prevenció de danys futurs.

La solució al problema de l'acumulació o deducció de les quanties cobrades amb càrrec als sistemes generals de compensació de danys derivats d'accidents o malalties professionals de les quantitats fixades com a indemnització està en permetre, mitjançant una acció directa o per subrogació, que qui hagi pagat la reparació del dany, l'assegurador (en aquest cas la Seguretat Social), pugui reclamar al responsable (l'empresari o un tercer) les quantitats pagades a la víctima.

D'aquesta forma, el treballador només cobra una vegada la quantia deguda per la reparació dels danys soferts i la Seguretat Social pot reclamar de l'empresari les quantitats pagades al treballador. Es compleixen així els objectius de cobertura del risc i de reparació del dany –puix que el treballador cobra- i de prevenció de danys futurs – ja que no s'estalvia a l'empresari el pagament de les indemnitzacions per danys causats en la seva activitat-. ([Collateral Source Rule](#))

La solució passa per reconèixer a la Seguretat Social allò que l'article 43 de la Llei 50/1980, de 8 d'octubre, de Contracte d'Assegurança, reconeix a l'assegurador de danys:

"El asegurador, una vez pagada la indemnización, podrá ejercitar los derechos y las acciones que por razón del siniestro correspondieran al asegurado frente a las personas responsables del mismo, hasta el límite de la indemnización."

Així ho reconeixen, tot i que només per als tercers responsables (no empresaris) i per al cost de les prestacions sanitàries, els últims paràgrafs de l'article 127.3 LGSS:

"Con independencia de las acciones que ejerciten los trabajadores o sus causahabientes, el Instituto Nacional de la Salud y, en su caso, las Mutuas de Accidentes de Trabajo y Enfermedades Profesionales de la Seguridad Social, tendrán derecho a reclamar al tercero responsable (...) el coste de las prestaciones sanitarias que hubiesen satisfecho." Para ejercitar este derecho, las Entidades y Mutuas "tendrán plena facultad para personarse directamente en el

procedimiento penal o civil seguido para hacer efectiva la indemnización, así como para promoverlo directamente."

El reconeixement d'un dret general de la Seguretat Social, i entitats d'ella dependents, per reclamar a l'empresari les quantitats pagades al treballador solucionaria els problemes d'acumulació d'indemnitzacions. (vid. Fernando Gómez Pomar, "Indemnización civil e indemnización laboral", Revista de Derecho Privado, 5, 1996).

Aleshores, empresari i Seguretat Social actuen com asseguradores forçoses dels danys futurs que pugui sofrir el treballador. Les quanties cobrades són assimilables, per tant, a les de qualsevol assegurança contractada per un ciutadà en prevenció de riscos futurs. (v. Richard Posner, (1998), pàg. 219: "*[m]ost gratuitous benefits turn out to be ones for which the beneficiary has paid indirectly.*").

El treballador, cobrarà, en el seu cas, el recàrrec de prestacions amb el que l'Administració laboral pot sancionar a l'empresari que va incomplir mesures de prevenció de riscos laborals. Si, sumades les quantitats cobrades de la Seguretat Social i el recàrrec, el treballador considera que el dany no s'ha reparat o vol reclamar per conceptes no contemplats en les ajudes cobrades, com per exemple el dany moral, exclòs de la indemnització laboral, res impedeix que demandi directament a l'empresari davant la jurisdicció civil (o social) per tal de reclamar la indemnització pels danys soferts.